



Een groene stad voor, met en door bewoners

Kijk om je heen in een willekeurige stad, en je ziet een groeiend aantal geveltuinen, kleurrijke boomkransen, buurttuinen en andere initiatieven van mensen die hun stad groener en gezelliger willen maken. Bewoners hebben zo hun eigen beweegredenen om zich met hun directe leefomgeving bezig te houden en meer natuurlijke variatie aan te brengen, zich groene plekken toe te eigenen en in zelfbeheer te nemen. Tegelijk biedt dit soort initiatieven veel kansen voor de stad. Dit vraagt om een andere houding van ontwerpers en beheerders. Hoe kunnen we samen het maximale uit deze beweging halen?

Auteurs: Marjan Ketner en Feline Verbrugge
landschapsonwerpers bij od205

Beweegredenen

De motivatie van mensen om zich in te zetten voor een groene leefomgeving is even divers als het aantal voorbeelden. De grote overeenkomst is dat zij vinden dat de bestaande inrichting van de openbare ruimte niet (meer) voldoet aan hun behoeftes. De veelheid aan verharding en de verschraling van het groen zijn veelgenoemde redenen om er zelf mee aan de slag te gaan. Ook de toenemende bewustwording van mensen ten aanzien van het veranderende klimaat en het afnemen van de biodiversiteit dragen hieraan bij. Daarnaast spelen sociale aspecten een grote rol, zoals de groeiende behoefte aan groene speel- en ontmoetingsplekken en vrije ruimtes die uitnodigen tot het organiseren van eigen activiteiten, zoals een buurtbarbecue of buurtmoestuin.

Dit gaat samen met een groeiende behoefte van mensen om inspraak te hebben en zeggenschap over hun directe leefomgeving. Door de grote woningbouwopgave en de verdichting die daarmee samengaat, verdwijnen steeds meer open, natuurlijke en braakliggende plekken in de stad. Vaak zijn dit waardevolle plekken geworden, die door een natuurlijke of

eigen invulling een nieuwe betekenis hebben gekregen voor een buurt of wijk en die de bewoners niet zomaar willen opgeven.

Netwerk van voedseltuinen

Initiatieven om de stad te vergroenen, zijn er op alle schaalniveaus, variërend van spoorzones en voormalige fabrieksterreinen tot binnenhoven, straten en geveltuinen. Op grotere schaal werken de Stichting Kunstaccommodatie Rotterdam (SKAR) en Coöperatie Ondergrond in Rotterdam samen om betegelde pleinen van oude schoolgebouwen – allemaal in eigendom van SKAR – om te toveren tot groene oases. Van de betegelde pleinen zijn prachtige, rustige en schaduwrijke voedselbostuinen gemaakt. Deze speciale tuinen vormen 'eetbare' groene plekken in de stad. In een voedselbostuin groeien niet alleen planten en bloemen, maar wordt overtollig water afgevoerd bij heftige regenbuien. Daarnaast wordt er in de tuinen ecologisch verantwoord gewerkt: er worden bewust geen mest en bestrijdingsmiddelen gebruikt. De tuinen zijn besloten, maar worden jaarlijks opengesteld voor buurtbewoners.

Essenburgpark

Een ander voorbeeld van een succesvol



5 min. leestijd

LANDSCHAPSARCHITECTUUR



bewonersinitiatief is het Essenburgpark. Dit is één van de grootste door buurtbewoners zelf beheerde gebieden. Het Essenburgpark is een van de grootste door buurtbewoners zelf beheerde gebieden van Rotterdam, zo niet van Nederland. Wat begon als drie groene buurtinitiatieven die elk een deel van het gebied in beheer namen (De Pluktuin, De Spoortuin en Ieders Tuin), is uitgroeid tot een ruige groene verbinding met stedelijke uitstraling. Bewoners ontwikkelden hier in nauwe samenwerking met het waterschap en de gemeente een toegankelijke groene verbinding met veel ruimte voor water. Zo ontstaat een bufferzone om Rotterdam-West bij heftige buien droog te houden. Het Essenburgpark is geen park als andere parken, maar een stuk stadsnatuur met een sociale functie, waar bewoners samen met zorg- en welzijnsgroepen nieuwe waarde aan geven.

Groene hoven Ypenburg

Zelf zijn we als ontwerp bureau ook regelmatig betrokken bij bewonersinitiatieven. De Waterbuurt in Ypenburg kenmerkt zich door een structuur van gesloten bouwblokken, omgeven door water. De binnentuinen zijn ontsluitingsgebied en ontmoetingsplek in één.

De inrichting van deze binnentuinen is echter verouderd en voldeed niet meer aan de wensen van de bewoners. Vier afzonderlijke bewonersinitiatieven klopten daarom aan bij het stadsdeel, dat de initiatieven omarmde. Od205 werd gevraagd de bewoners te begeleiden in dit proces, van het inventariseren van de wensen en ideeën tot het uitwerken van ontwerpvarianten, om in samenspraak tot keuzes te komen waarin alle bewoners zich konden vinden. Als onafhankelijke partij had od205 hierin ook een verbindende rol tussen de

bewoners en de beheerders van het stadsdeel. Zij hadden immers randvoorwaarden waaraan de openbare inrichting in principe moest voldoen. De binnenhoven aan de Mieogvaart, Sandersdijk, Bruijnvart en Derkswater hebben in een periode van drie jaar allemaal een nieuwe, groenere inrichting gekregen. Een inrichting die aansluit bij de verschillende behoeftes van de bewoners, waarbij zijzelf een actieve rol vervullen in het beheer. Daarbij gaat het niet alleen om het beheer van de beplanting, maar ook het sociaal beheer. Hiervoor sloot de gemeente convenanten af met de bewoners, met de belofte dat ze voor een periode van drie jaar mogen meedingen naar een 'gouden klinker', een financieel extraatje om het initiatief levensvatbaar te houden.

1000 geveltuinen

Ook op kleinere schaal is er volop actie vanuit de samenleving. Zo is er afgelopen jaar in Rotterdam een grote beweging op gang gebracht met het initiatief '1000 geveltuinen'. Omdat mensen veelal in en rondom hun huis moesten blijven in verband met de coronamaatregelen, ging men aan de slag met het vergroenen van de eigen gevels. Niet alleen geeft dat een vrolijker straatbeeld, ook komt het ten goede aan de waterberging en biodiversiteit en vergroot dit het sociale contact in de straat. Door massaal te gaan 'tegeltwippen', is er bijna 5 kilometer aan tuin bij gekomen in de stad.

Rol van ontwerpers en beheerders

Hoe kunnen ontwerpers, beheerders en beleidsmakers deze wens tot het zich toe-eigenen van de openbare ruimte omarmen, faciliteren of zelfs stimuleren? De voorbeelden laten tenslotte zien dat deze initiatieven op



allerlei niveaus winst voor de stad kunnen betekenen, ook voor de lange termijn.

Vanuit het perspectief van landschapsontwerpers zien wij mogelijkheden om in diverse onderdelen van transformatieprocessen te kunnen bijdragen. Dit varieert van het bij elkaar brengen van bewoners tot het verbeelden van de ideeën en wensen van bewoners in concrete plannen en de communicatie met uitvoerende partijen zoals stadsbeheer om tot realisatie te komen. Door de inzet van vakkennis en ervaring kunnen ontwerp bureaus een verbindende rol spelen tussen bewoners en gemeentes, die soms sceptisch zijn, bijvoorbeeld ten aanzien van de duurzaamheid van de initiatieven. Zo kunnen we helpen met beplantings- en materiaalkeuzes of het maken van het onderhoudsplan. Belangrijk is dat we ondersteunend zijn en niet leidend. Bij bewonersinitiatieven gaat het er tenslotte om dat mensen zoveel mogelijk zelf de verantwoordelijkheid willen hebben. Dit vraagt om een andere houding. In plaats van voor mensen te ontwerpen, zoals vroeger gebruikelijk was, worden ontwerpen met of door bewoners gemaakt.

Ook beheerders en beleidsmakers kunnen positief bijdragen aan initiatieven van bewoners, door hen letterlijk en figuurlijk de ruimte te geven om plekken in de stad (samen met hen) vorm te geven. Dit vraagt om een meer open, flexibele houding van alle partijen. Soms lijken geplande en gewenste of spontane

ontwikkelingen op gespannen voet met elkaar te staan. Door het gesprek aan te gaan, kan echter een win-winsituatie ontstaan, zoals de voorbeelden in dit artikel illustreren. Daarnaast staan de beperkte(re) budgetten voor groenbeheer vaak op gespannen voet met ambities van gemeentes op het gebied van klimaatadaptatie en het vergroten van de biodiversiteit. Door aan te haken op bewonersinitiatieven worden de kansen hiervoor vergroot. Vanuit deze wisselwerking kunnen ook nieuwe vormen van beheer worden onderzocht, zoals het ondersteunen van een wijkcoöperatie. Zo'n coöperatie is een vertegenwoordiging van de bewoners van een wijk, die als collectief het beheer van de buitenruimte op zich neemt en de samenwerkingspartner wordt bij ruimtelijke ontwikkelingen in de wijk. Om een dergelijke bottom-up aanpak mogelijk te maken, is het belangrijk om bewoners te laten weten dat er mogelijkheden zijn om initiatief te nemen. Er kan vaak meer dan men denkt, niet alleen op voor de hand liggende plekken in de nabije omgeving, maar ook op andere schaalniveaus en in andere delen van de stad. Goede voorbeelden en pilotprojecten helpen daarbij.

Samen werken aan een groene stad

Het eigenhandig vergroenen van steden door bewoners kent eigenlijk alleen maar voordelen. Meer groen brengt verkoeling, vangt overtollig regenwater op, is goed voor de biodiversiteit, zorgt voor (verkeers)veiligheid, maakt mensen gelukkiger en de stad mooier. Deze nieuwe

groene plekken bieden ook kansen op sociaal gebied. In het groen kan gespeeld worden en ontmoeten mensen elkaar. Verschillende mensen kunnen er actief bezig zijn met het beheer; ze staan dicht bij de natuur en elkaar. Gezamenlijke verantwoordelijkheid versterkt de sociale cohesie.

Als het gaat om ambities op het gebied van klimaatadaptatie en het vergroten van de biodiversiteit, is het belangrijk af te stappen van een top-down aanpak en meer ruimte te bieden aan bottom-up initiatieven. Door krachten te bundelen, kunnen de openbare ruimtes van de stad verrijkt worden en beter voldoen aan de behoefte van de bewoners. Bewoners worden al aangemoedigd om op eigen terrein te onttengelen en te vergroenen, maar zouden ook meer betrokken kunnen worden bij kleine en grote groenprojecten in de stad. Vaak staan burgers aan de zijlijn als er ontwerpen worden gemaakt voor de openbare ruimte in de stad, terwijl het meerwaarde kan opleveren als vanuit een andere aanpak de kracht en energie van de bewoners worden ingezet voor het vormgeven, de realisatie en het toekomstige beheer ervan. Dit vraagt een collectieve investering van alle partijen. De vele initiatieven die spelen in ons land, laten zien hoeveel er mogelijk is. Zo maken we met elkaar onze steden groener en mooier.




BE SOCIAL
Scan, lees & deel!

Soms lijken geplande en gewenste of spontane ontwikkelingen op gespannen voet met elkaar te staan

